

УДК: 377.6

СТУДЕНТТЕРДИН КОММУНИКАЦИЯЛЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН
КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК МАСЕЛЕЛЕРИ

Гапарова Айжамал Эргешовна, окутуучу
gapparovaaizamal@gmail.com

Эргешбай кызы Миргуль, окутуучу
ergeshbaykyzy81@mail.ru

Ош мамлекеттик университети

Аннотация: Бул макалада орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин коммуникативдик компетенцияларын изилдөөнүн натыйжалары келечектеги квалификациялуу адистин коммуникативдик тапшырмага жана социалдык-маданий жана адабий ченемдерге ылайык кесиптик байланыштын конкреттүү кырдаалдарында оозеки жана жазуу жүзүндөгү билдирүүлөрдү түшүнүү жана түзүү жөндөмүнүн өнүгүшү катары талдоого алынган. Болочок адистердин компетенциялары: тилдик, социолингвистикалык, лингвомаданий, дискурсивдик, стратегиялык, прагматикалык, параллелдүү өнүгүү процессинде бири-бири менен өз ара аракеттенишет жана коммуникативдик компетенцияны түзөрү аныкталган.

Талдоого алынган теориялык жоболор, нормативдик документтер, орто кесиптик билим берүү боюнча стандарттар, изилдөөлөр үйрөнүлдү, мугалимдердин эмпирикалык көз караштарын, түшүнүктөрү, компетенттүү адистердин, эксперттердин пикирлери талдоого алынды. Топтолгон материалдарды мазмундук жана статистикалык талдоодон өткөрүлдү. Анын мазмунун мотивациялык-дөөлөттүк, мазмундук жана уюштуруучулук-процессуалдык компоненттер таризинде мүнөздөп көрсөтүлдү.

Түйүндүү сөздөр: коммуникация, компетенция, коммуникативдик компетенттүүлүк, кесиптик билим берүү, билим, билгичтик, көндүм.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Гапарова Айжамал Эргешовна, преподаватель
gapparovaaizamal@gmail.com

Эргешбай кызы Миргуль, преподаватель
ergeshbaykyzy81@mail.ru

Ошский государственный университет

Аннотация: В данной статье анализируются результаты изучения коммуникативных компетенций учащихся средних профессиональных учебных заведений как развития способности будущего квалифицированного специалиста понимать и составлять устные и письменные сообщения в конкретных ситуациях профессионального общения в соответствии с коммуникативным заданием и социокультурными и литературными нормами. Компетенции будущих специалистов: языковые, социолингвистические, лингвокультурные, дискурсивные, стратегические, прагматические, взаимодействуют друг с другом в процессе параллельного развития и формируют коммуникативные компетенции.

Проанализированы теоретические положения, нормативные документы, стандарты среднего профессионального образования, исследования, проанализированы эмпирические взгляды и концепции учителей, мнения компетентных специалистов и экспертов. Был проведен содержательный и статистический анализ собранных

материалов. Его содержание характеризуется в виде мотивационно-ценностного, содержательного и организационно-процедурного компонентов.

Ключевые слова: общение, компетентность, коммуникативная компетентность, профессиональное образование, знания, навыки, умения.

PEDAGOGICAL PROBLEMS OF THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS

Gaparova Aijamal Ergeshovna, Lecturer
gapparovaaizamal@gmail.com
Ergeshbay kyzy Mirgul, Lecturer
ergeshbaykyzy81@mail.ru
Osh State University

Annotation: *This article analyzes the results of a study of the communicative competencies of students in secondary vocational schools as developing the ability of a future qualified specialist to understand and compose oral and written messages in specific situations of professional communication in accordance with a communicative task and sociocultural and literary norms. The competencies of future specialists: linguistic, sociolinguistic, linguocultural, discursive, strategic, pragmatic, interact with each other in the process of parallel development and form communicative competencies.*

Theoretical provisions, normative documents, standards of secondary vocational education, research are analyzed, empirical views and concepts of teachers, opinions of competent specialists and experts are analyzed. A substantial and statistical analysis of the collected materials was carried out. Its content is characterized in the form of motivational-value, substantive and organizational-procedural components.

Key words: *communication, competence, communicative competence, professional education, knowledge, skills, abilities.*

“Коммуникативдик компетенттүүлүк” түшүнүгүн илимий талдоо бул түшүнүктүн көп тармактуу жана көп компоненттүү мүнөздө экендигин билдирет. Билим берүүнүн мазмунун мета-предметке (бардык предметтерге мүнөздүү), объекттер аралык (предметтердин же билим берүү чөйрөлөрүнүн циклине мүнөздүү) жана предметке (өзүнчө академиялык тема үчүн) бөлүштүрүүнү эске алуу менен, А.В. Хуторской өз эмгектеринде компетенттүүлүктүн иерархиясынын үч деңгээлдеги моделин карайт: билим берүүнүн жалпы мазмунунун мааниси; белгилүү бир чөйрөлөр үчүн керектүү жалпы предметтер; жеке белгиленүүчү, белгилүү бир мүнөздөмөгө ээ жана белгилүү бир билим берүү предметтеринде түзүү мүмкүнчүлүгү бар предмет [8].

Компетенттүүлүктүн типологиясын: кандайдыр бир кесиптик иш-аракеттерге байланыштуу жалпы; белгилүү бир адистиктин өзгөчөлүктөрүн чагылдырган негизги (кесиптик) (бул учурда биолог, химик); чет тилинде сүйлөө ишин чагылдырган атайын (коммуникативдик компетенция) [1]

Ошентип, орто кесиптик окуу жайлардын студенттеринин коммуникативдик компетенцияларын изилдөөнүн натыйжалары келечектеги квалификациялуу адистин коммуникативдик тапшырмага жана социалдык-маданий жана адабий ченемдерге ылайык кесиптик байланыштын конкреттүү кырдаалдарында оозеки жана жазуу жүзүндөгү билдирүүлөрдү түшүнүү жана түзүү жөндөмүнүн өнүгүшүн көрсөтүп турат. Болочок адистердин компетенциялары: тилдик, социолингвистикалык, лингвимаданий, дискурсивдик, стратегиялык, прагматикалык, параллелдүү өнүгүү процессинде бири-бири менен өз ара аракеттенишет жана коммуникативдик компетенцияны түзөт.

А.В. Хуторскийдин изилдөөлөрүнүн жыйынтыгы боюнча квалификациялуу адистин кесиптик компетенттүүлүгү үчүн жалпы маданий, кесиптик жана тилдик компетенттүүлүктү тутум аркылуу мобилизациялоочу инсандын интеграцияланган жөндөмүн түшүнөбүз [8]. Келечектеги адистин кесиптик компетенциясынын ажырагыс бөлүгү болгон коммуникативдик компетенттүүлүк – бул эне тилин кесиптик көйгөйлөрдү чечүү каражаты катары натыйжалуу өз ара аракеттенүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылган татаал жеке ресурс [2].

Академик Г.К.Селевко: "Коомдун тарыхы көрсөткөндөй, коомдун гүлдөп-өнүгүшү экономика жана технологияга, ал тургай жалпы маданиятка эмес, коммуникативдик компетенттүүлүк аркылуу ишке ашкан сөз маданиятынан көз каранды" [6].

Заманбап кесиптик билим берүүнүн максаты – демилгелүүлүгү жана көз карандысыздыгы менен айырмаланган атаандашууга жөндөмдүү адистерди даярдоо. Ушуга байланыштуу билим берүү чөйрөсүндө “компетенттүүлүк” жана “компетенттүүлүк” деген түшүнүктөр кеңири жайылууда. И.А.Зимняя жана башкалардын эмгектерин талдоолор көрсөткөндөй, педагогикалык практикада каралып жаткан категорияларды көп колдонууга карабастан, "компетенция" жана "компетенттүүлүк" түшүнүктөрүн бир тараптуу чечмелөө жок. Окумуштуулар бул категориялардын, алардын классификациясынын жана түрлөрүнүн ортосундагы мамиле жөнүндө пикир келишпестиктер бар [2].

Бардык аныктамалар үчүн жалпы түшүнүк бул ар кандай маселелерди чечүүгө жөндөмдүү дегенди туюнтушу эсептелет. Биздин оюбузча, компетенттүүлүктү адам өзүнүн билиминде жана тажрыйбасында ээ болгон, өз ишинде ийгиликке жетүүгө мүмкүндүк берген маселелердин чөйрөсү деп түшүнсө болот.

С. И. Ожеговдун орус тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө "компетенттүү" түшүнүгү ар кандай тармактагы билимдүү, жөндөмгө ээ деп эсептелет; "Компетенттүүлүк" – кимдир бирөө билген маселелердин чөйрөсү; "компетенттүүлүк" бир нерсени баалоого, күчтүү авторитеттүү пикирге мүмкүндүк берген билимге ээ болуу катары чечмеленет, техникалык тапшырма, укуктар ж.б [4].

Компетенттүүлүктү кандайдыр бир деңгээлде тиешелүү компетенциялар тобуна ээ экендиги жөнүндө күбөлөндүргөн инсандын субъективдүү мүнөздөмөсү катары карашкан окумуштуулардын (И.А.Зимняя [2], А.В. Хуторской [8] ж.б.) позицияларын талдоо аркылуу биз компетенттүүлүк катары курчап турган дүйнө менен тиги же бул тармакта натыйжалуу өз ара аракеттердин мүмкүнчүлүгүн камсыздаган жана бул үчүн зарыл компетенцияларга көз каранды болгон комплекстүү инсандык ресурсту (билим, билгичтик жана көндүм, инсандык сапаттардын системасы) түшүнөбүз, ал эми компетенция катары инсандын белгилүү бир билимдердин, билгичтиктердин, көндүмдөрдүн, практикалык тажрыйбанын жана инсандык сапаттардын биримдигине негизделген инсандын ишмердүүлүктү аткарууга жөндөмүн жана даярдыгын түшүнөбүз.

Кесиптик-педагогикалык компетенттүүлүк кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктөгү тажрыйбада актуалдаштырылган компетенциялардан турат жана ишмердүүлүктү чыгармачылык андап-түшүнүүгө жараша компоненттик структурага ээ болот.

Компетенция – бул адистин кандайдыр бир кесиптик маселелердин классын чечкен инсандык жөндөмү. Компетенциялар түшүнүгүнө:

- билим жана түшүнүү (академиялык тармактагы теориялык билим, билүү жана түшүнүү жөндөмдүүлүгү);
- билим жана аракет кылуу катары (билимди конкреттүү кырдаалдарга практикалык жана оперативдик түрдө колдонуу);
- билимдүү болуу катары (баалуулуктар социалдык контекстте башкалар менен жашоо жана кабыл алуу ыкмасынын ажырагыс бөлүгү катары) кирет.

Жогорку билим берүү системасындагы компетенцияларды үч түргө бөлүшөт: жалпы (универсалдык), кесиптик, атайын компетенциялар.

Жалпы (универсалдык) компетенция – жалпыга тиешелүү ишмердүүлүктөгү маселелерди чечүүдө практикалык тажрыйбанын, билгичтиктин жана билимдин негизинде ийгиликтүү аракеттенүү жөндөмдүүлүгү.

Жалпы (универсалдык) компетенциялар төмөндөгүдөй түрлөргө бөлүнөт:

Жалпы-илимий компетенция: кесиптик ишмердүүлүктө табигый-илим сабактарынын негизги закондорун, математикалык анализ жана моделдөө методдорун, физикадагы, химиядагы экологиядагы теориялык жана эксперименттик изилдөөлөрдү колдонууга, кесиптик ишмердүүлүктүн жүрүшүндө пайда болгон көйгөйлөрдүн табигый-илимий маңызын табууга, аларды чечүү үчүн ылайыктуу физика-математикалык аппараттарды ж.б.у.с тартууга даярдыгы.

Инструменталдык компетенция: компьютерде өз алдынча иштөө жөндөмдүүлүгү (жөнөкөй көндүмдөр), мамлекеттик тилде жазуу жана оозеки байланышуу (коммуникация) жөндөмдүүлүгү жана керек болгон экинчи тилди билүү, кичи коллективдер менен карым-катыш жасоо, уюштуруу-башкаруу иштерине даярдыгы, ар түрдүү булактардагы маалыматтар менен иштей алууга даярдыгы ж.б.у.с.

Социалдык-инсандык жана жалпы маданияттык компетенция: инсандар аралык карым-катыш, байланыш көндүмдөрү; командада иштей алуу билгичтиги ж.б.

Кесиптик компетенция – кесиптик жактан ишмердүүлүктөгү маселелерди чечүүдө практикалык тажрыйбанын, билгичтикти жана билимдин негизинде ийгиликтүү аракеттенүү жөндөмдүүлүгү.

Кесиптик компетенциялар блогуна анын жөндөмдүүлүгүн мүнөздөгөн субъекттин касиети; кандайдыр бир кесиптик билимдерге ээ болуп жана аны практикада колдоно алышы; кесиптик моделдерди иштеп чыгуу жана аны ишке киргизүү; өзүнүн кесиптик тармагындагы билимдерде изилдөөлөрдү жүргүзө алышы кирет.

Атайын компетенция – тандап алган ишмердиктин тармагында адистин ийгиликтүү иштей алуусуна зарыл болгон билимдерди жана билгичтиктерди, көндүмдөрдү камтыган компетенциялар [4].

Бизге «*кесиптик компетенттүүлүк*» деген түшүнүктүн маңызын педагогикалык ишмердүүлүктөгү теориялык жана практикалык даярдыктын биримдиги катары чечмелеген А.В. Хуторскойдун позициялары жакыныраак [8]. Бул ыңгайдан алып караганда «мугалимдин компетенттүүлүгүн» жана «кесиптик даярдыгын» түпкү табияты бир, түгөйлөш түшүнүктөр катары карасак болот.

Психологиялык адабияттарда, тактап айтканда практикалык психологдун сөздүгүндө, "... байланыш системаларын, анын ичинде биргелешкен иш-аракеттерди жекече өнүктүрүүдө пайда болгон" социалдык - психологиялык түшүнүк.

1965-жылы Н. Хомский тил теориясына компетенция түшүнүгүн киргизген [7]. Анын эмгегинде айтылган идеялардын негизинде, өткөн кылымдын 70-жылдары Америкада компетенттүү билимге өтүү жүргүзүлгөн. 1960-1970-жылдары "компетенция" жана "компетенттүүлүк" категориялары киргизилген, бул түшүнүктөрдүн маани-маңызын түшүнүү, ушул терминдерди айырмалоо үчүн өбөлгөлөр түзүлүп, "коммуникативдик компетенция" деген жаңы түшүнүк пайда болгон. "Коммуникативдик компетенттүүлүк – бул башкаларды түшүнүүгө жана сүйлөшүү максаттарына, чөйрөлөрүнө жана кырдаалдарына шайкеш сүйлөө жүрүм-турумунун жеке программаларын түзүүгө керектүү билим, жөндөм жана жөндөм. Ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт: лингвистиканын негизги түшүнүктөрүн билүү (сүйлөө билими) – тексттеги сүйлөмдөрдүн стилдери, түрлөрү, байланышуу жолдору ж.б. "текстти талдоо көндүмдөрү, жана коммуникативдик көндүмдөр – адресаттын, максатты эске алуу менен байланыштын ар кандай чөйрөлөрүнө жана кырдаалдарына карата көндүмдөр жана оозеки байланыш жөндөмү." [7, 10-б.].

Коммуникативдик компетенттүүлүк – сүйлөө иш-аракеттеринин бардык түрлөрүн жана оозеки жана жазуу жүзүндө сүйлөө маданиятынын негиздерин, тилди турмуштук чөйрөлөрдө жана белгилүү бир куракта коммуникациялык кырдаалда колдонуунун негизги көндүмдөрү [3].

Коммуникативдик компетенттүүлүк – бул адамдардын түздөн-түз өз ара аракеттенүү шарттарында калыптанган жана жаңыланган, адамдар ортосундагы байланыштын өнүгүп келе жаткан жана аң-сезимдүү тажрыйбасы.

"Компетенттүүлүк" түшүнүгүнө бир нече терминдер кирет: жаралуу тенденциясы (таланттуулук), жөндөм (адамдын касиети катарында), чеберчилик, көндүмдөр.

Инструменталдык компетенттүүлүк таанып-билүү жөндөмү, идеяларды жана ойлорду түшүнүү жана башкаруу жөндөмү менен аныкталат; айлана-чөйрөнү башкарууга жөндөмдүү методикалык жөндөмдөр (убакытты уюштуруу, окуу стратегиясы); Дизайн көндүмдөрүн колдонууга байланыштуу технологиялык көндүмдөр, компьютерлерди колдонуу, тилдик жөндөмдөр – оозеки жана жазуу байланыштары жана экинчи тилди билүү.

Компетенциялар төмөнкүдөй бөлүнөт:

Инсан аралык компетенттүүлүк – адамдын инсандык сапаттары, кырдаалга сын көз менен баа берүү; социалдык көндүмдөр;

Системдүү компетенттүүлүк – бүтүн бөлүктөрдү көрө билүү, өзгөрүүлөрдү пландаштыра билүү, өркүндөтүү жана жаңы тутумдарды куруу.

Изилдөөчү А.А.Рыбакова коммуникативдик компетенция үч компоненттин: эмоционалдык мотивациялык, таанып-билүүчүлүк жана жүрүм-турумдук комплексинен турат деп эсептейт [5]. Эмоционалдык-мотивациялык компонент – бул позитивдүү байланыштардын, компетенттүүлүктүн мотивдеринин, семантикалык мамилелердин, коммуникациялык баалуулуктардын жана максаттардын муктаждыгы. Когнитивдик компонент – бул адамдык мамилелер чөйрөсүндөгү билим жана атайын психологиялык билим, башка адамдын өз ара аракеттенүү өнөктөшү катары образы жана маңызы, социалдык-кабылдоо жөндөмдүүлүктөрү, адамдын коммуникативдик потенциалын түзүүчү инсандык мүнөздөмөлөрү.

Жүрүм-турум компоненти – инсандык өз ара аракеттенүүнүн оптималдуу моделдеринин, ошондой эле коммуникативдик жүрүм-турумдун субъективдүү көзөмөлдөөнүн жеке тутуму [5].

Ошентип, биз коммуникативдик компетенттүүлүк – бул башкаларды түшүнүү жана сүйлөшүү максаттарына жана кырдаалдарына ылайык сүйлөө жүрүм-турумунун жеке программаларын түзүү жөндөмү деп жыйынтык чыгарсак болот.

Коммуникативдик компетенттүүлүк – бул максаттарга, чөйрөлөргө жана коммуникация чөйрөсүнө шайкеш сүйлөө иш-аракеттерине керектүү билимдин, көндүмдөрдүн жыйындысы. Коммуникативдик компетенцияга керектүү тилдерди билүү, адамдар жана окуялар менен иштешүү жолдору, командада иштөө жөндөмү жана топтогу ар кандай социалдык ролдорду билүү кирет. Лингвистикалык жана коммуникативдик компетенттүүлүк сүйлөө жөндөмүн калыптандырууга өбөлгө түзөт.

Биздин иштин контекстинде, чет тилдин коммуникативдик компетенциясынын мааниси чоң, ага төмөнкүлөр кирет:

- кесиптик коммуникациянын катышуучулары тарабынан орус тилиндеги накта оозеки жана жазуу жүзүндөгү сөздөрдү кулак аркылуу кабыл алуу жөндөмү;
- күнүмдүк, кесиптик мүнөздөгү тексттерди оозеки кабыл алуу жана окууда негизги идеяны жана тиешелүү маалыматты баса көрсөтүү;
- социалдык жана кесиптик байланыштын конкреттүү кырдаалдарында чет тилине мүнөздүү болгон коммуникативдик максаттарга жана социалдык-маданий стандарттарга жана сүйлөө маданиятына жооп берген сүйлөө сөздөрүн түзө билүү;

- жаңы кырдаалда эне тилинде оозеки жана жазуу тексттерин түзө билүү.

Жогоруда талдоого алынган теориялык жоболор менен бирдикте биз тарабынан нормативдик документтер, орто кесиптик билим берүү боюнча стандарттар, изилдөөлөр үйрөнүлдү, мугалимдердин эмпирикалык көз караштарын, түшүнүктөрү, компетенттүү адистердин, эксперттердин пикирлери талдоого алынды. Топтолгон материалдарды мазмундук жана статистикалык талдоодон өткөрүү орто кесиптик билим берүүчү окуу жайлардын студенттеринин коммуникациялык компетенцияларынын мазмунун жана структурасын иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк берди. Анын мазмунун мотивациялык-дөөлөттүк, мазмундук жана уюштуруучулук-процессуалдык компоненттер таризинде мүнөздөп көрсөттүк.

Адабияттар:

1. Зеер Э. Ф. Личностно ориентированные технологии профессионального развития специалиста: науч.-метод. Пособие, - Екатеринбург: Издательство УГППУ, -1999. – 245б.
2. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования (Теоретико-методологический аспект) // Высшее образование сегодня. -2006.-№ 8.-20-26 бб.
3. Майнашова У.Б. Бөтөн тилди үйрөтүүдөгү коммуникативдик мамиле, Кыргыз тили жана адабияты , № 5 , 2003 , 153 -154- бб.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. -4-е из., доп. -М.: Азбуковник, 1999. -944 б.
5. Рыбакова А. А. Сущность понятий «компетенция» и «компетентность»: от количественного измерения к качественному наполнению // Вестник Ставропольского государственного университета. - 2009. - № 61. – 51-57бб
6. Селевко Г. К. Компетентности и их классификация // Народное образование. – 2004. - № 4. - 138-144-бб.
7. Хомский, Н. «Язык и мышление» Изд. МГУ, М.1972, 123б
8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. // Эйдос: Интернет-журнал. – Режим доступа: <http://www.ei-dos.ru/journal/2002/0423.htm/>.